

14-B--Η ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Οι ευαίσθητες ισορροπίες

Ορθόδοξη Εκκλησία ↔ Οθωμανική εξουσία:

ΕΥΑΙΣΘΗΤΕΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΕΣ...

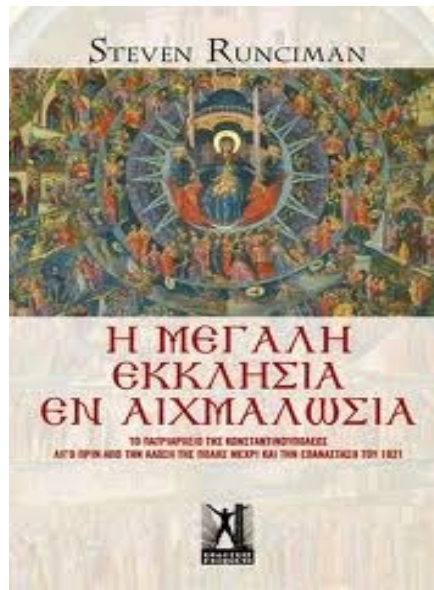
1. *Ανοχή – υποταγή – μοιρολατρία
– συνεργασία με τους Τούρκους*

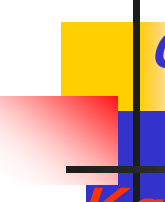
2. *Μυστική (ή και φανερή) αντίσταση*

*«Στο βάθος της σκέψης κάθε Έλληνα,
όσο πιστά κι αν συνεργαζόταν με τους νέους
Τούρκους κυριάρχους του...»*

*φώλιαζε η πίστη ότι μια μέρα η εξουσία του
Σουλτάνου θα κατέρρεε
και ότι τότε ο ενωμένος ελληνικός λαός
θα σηκωνόταν και πάλι για να ξαναδημιουργήσει
την αγία αυτοκρατορία του...»*

Steven Runciman

*«Πολλές φορές απορώ πώς κατόρθωσε να επιβιώσει η
χριστιανική πίστη στην Τουρκία και πώς υπάρχουν
στην Ελλάδα 1.200.000 ορθόδοξοι.*

*Και να σκεφτεί κανείς, ότι ουδέποτε από την εποχή
του Νέρωνος, του Δομητιανού και του
Διοκλητιανού έχει να υποστεί ο Χριστιανισμός
διωγμούς
σκληρότερους από αυτούς που αντιμετωπίζει
σήμερα η ανατολική Εκκλησία. [...]*

*Και όμως, οι Έλληνες είναι ευτυχισμένοι που
παραμένουν χριστιανοί...»*

(Ιησουίτης) François Richard (1657)

*«Είναι τραγική η μετατροπή των ιερών της θρησκείας,
η αποπομπή του βασιλικού ιερατείου
και η μετατροπή των ναών σε τζαμιά.*

*Τα μυστήρια του θυσιαστηρίου τελούνται κρυφά
σε μυστικές και σκοτεινές τοποθεσίες.*

*Τέτοιες είδα στις πόλεις και τα χωριά που ταξίδεψα
και μοιάζουν μάλλον με κρύπτες ή τάφους παρά με
εκκλησίες.*

*Οι στέγες τους είναι σχεδόν στο ύψος της επιφάνειας του
εδάφους,
για να μην κατηγορηθεί και η ελάχιστη έξαρση*

*του οικοδομήματος ως θρίαμβος της θρησκείας και
πρόκληση προς την υπερηφάνεια των τεμενών. [...]*

*Δεν είναι λοιπόν παράδοξο για την ανθρώπινη
λογική, που βλέπει την καταπίεση και την
περιφρόνηση στην οποία είναι εκτεθειμένοι οι
καλοί χριστιανοί, και την αμάθεια στις εκκλησίες
τους,*

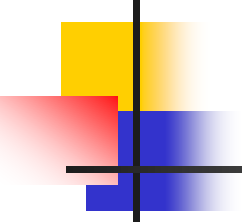
*που οφείλεται στην πενία του κλήρου, το ότι
βρέθηκαν πολλοί που εγκατέλειψαν την πίστη.*

*Μάλλον είναι θαύμα, και επαλήθευση των λόγων
του Χριστού πως «πύλαι Ἰδοῦ οὐ κατισχύουσιν
αυτῆς»,*

*που η εκκλησία εξακολουθεί να διατηρείται μέσα σε
τόσο μεγάλη καταπίεση,*

*και παρά την τυραννία και
τα τεχνάσματα που στρέφονται εναντίον της»*

Sir Paul Rycaut (1679)

ΒΑΣΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ:

1. Νεομάρτυρες → χριστιανοί που
βασανίστηκαν και θανατώθηκαν
από τους Τούρκους **αποκλειστικά**
για τη χριστιανική τους πίστη

(≠ εθνομάρτυρες – π.χ. Αθανάσιος Διάκος,
Σαλώνων Ησαΐας,
Διονύσιος ο Φιλόσοφος)

Αιτίες Μαρτυρίου:

α) Αληθινές κατηγορίες ή συκοφαντίες (=«*αβανιές*»)

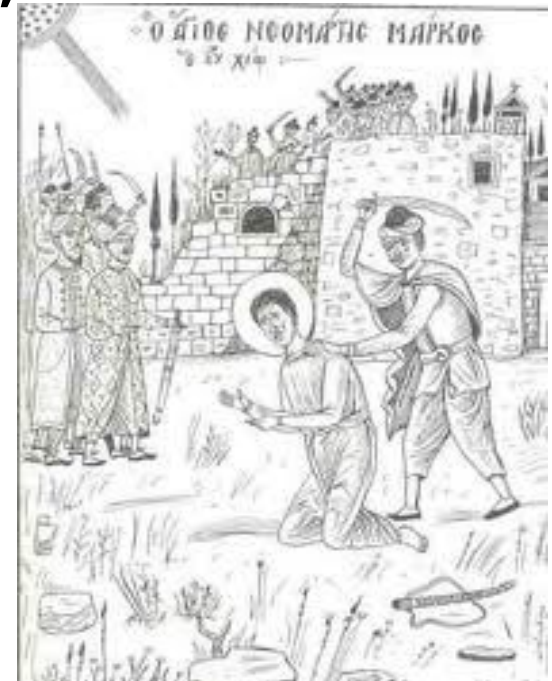
Τούρκων, Εβραίων (*αλλά και Ελλήνων*)

ότι οι νεομάρτυρες είπαν
ή θέλησαν να γίνουν μουσουλμάνοι,

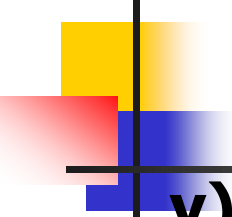
ότι είχαν ερωτικές σχέσεις
με μουσουλμάνο/α,

ότι εξύβρισαν τον Μωάμεθ,

ότι πρόσβαλλαν ή ζημίωσαν
οικονομικά Τούρκους...

**β) Μέθη, αστεϊσμοί, τουρκική ένδυση,
απλή ανάγνωση του Κορανίου...**

**γ) Απόπειρα εκχριστιανισμού
μουσουλμάνου από χριστιανό
→ *θάνατος ή εξισλαμισμός του χριστιανού***

**δ) επιστροφή στον χριστιανισμό
εξισλαμισμένου χριστιανού**

**ε) αυξημένη φιλανθρωπική ή εκπαιδευτική
δράση
(*Αγία Φιλοθέη η Αθηναία*)**

→ Έχουμε ιστορικά ελεγμένες πληροφορίες – βιογραφίες για 170 Νεομάρτυρες στην Τουρκοκρατία

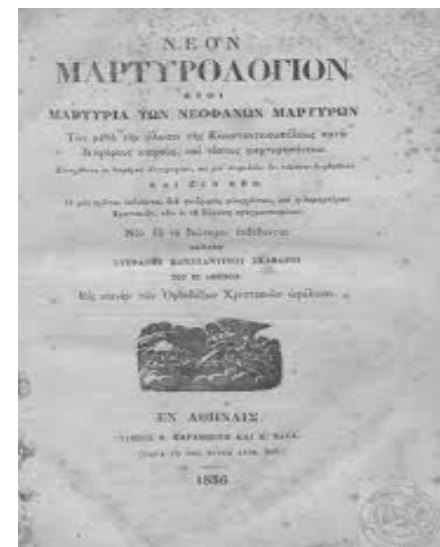
Αλλά: «*Ουκ ἔστι πόλις και τόπος
όπου των ορθοδόξων ημών
ου προχέονται υπέρ της ευσεβείας αίματα.*

*Και μειράκια εωράκαμεν προ ολίγων ετών τη ακμή
της μαχαίρας αφόβως υποκλίναντα τον αυχένα... »*

Νεκτάριος
Πατριάρχης Ιεροσολύμων
(1660 – 1669)

→ *Μεγάλη επιρροή στους υπόλοιπους χριστιανούς,
εμπύχωση της πίστης*

→ Συλλέκτης των Βίων των Νεομαρτύρων:
Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης
(«*Νέον Μαρτυρολόγιον*»)

2. Κρυπτοχριστιανοί → χριστιανοί που φανερὰ
υποκρίνονταν την μουσουλμανική πίστη
και κρυφὰ τελούσαν τις χριστιανικές τελετές,
με την ανοχή της Εκκλησίας («*λαθρόβιοι Ορθόδοξοι*»)

→ Πρώτη μαρτυρία: 1331, Νίκαια της Βιθυνίας

→ Κρυπτοχριστιανοί στην Τουρκία μέχρι σήμερα...

*«... Εἰς τῖνα τῶν ιδιωτικῶν μεγάρων τῆς πρωτευούσης ταύτης
σῶζονται βυζαντινοὶ ναοὶ ὑπὸ τὴν γῆν,
τοὺς οὗτοι οἱ κάτοχοι τῶν μεγάρων,*

*οθωμανοὶ εἰς τὸ φανερόν,
χριστιανοὶ δὲ εἰς τὸ κρυπτόν,
περιποιούνται διατηροῦντες καὶ ἱερέα
πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἱερουργιών... »*

Μανουήλ Γεδεών

- *«Κρυφοί παπάδες ήσαν ακόμη δερβίσηδες... που περιοδεύανε στα κέντρα των κρυπτοχριστιανών και τελούσαν τα χριστιανικά μυστήρια.*

Ήσαν απεσταλμένοι κάποιων μοναστηριών. Ειδική και επιμελημένη ήταν η επιλογή και η προετοιμασία από τα μεγάλα μοναστήρια του Πόντου και μακροχρόνια και γεμάτη από απρόοπτους και θανάσιμους συχνά κινδύνους η αποστολή τους.

Διαλέγανε όσους από τους καλόγερους παρουσιάζανε τα περισσότερα για τον προορισμό αυτόν προσόντα.

Τους διδάσκανε τα τούρκικα, τους μυούσαν στους τύπους της μουσουλμανικής λατρείας και στις θρησκευτικές τελετές της κι ύστερα τους ντύνανε ντερβίσηδες και τους ξαποστέλλανε στον Πόντο....

- *Μπαίνανε στα χωριά των κρυπτοχριστιανών σαν κήρυκες του Μωάμεθ. Τη νύκτα λειτούργούσανε μέσα σε κατακόμβες και κρύπτες.*

Μήνες ολόκληρους οδοιπορούσανε και χρόνια ολόκληρα πολλές φορές, ταλαιπωρούμενοι και αντιμετωπίζοντας τον κίνδυνο σε κάθε τους βήμα. Πολλοί υποκύπτανε στις κακουχίες· άλλοι αναγνωρίζονταν και τότε τελειώνανε με μαρτυρικό θάνατο.

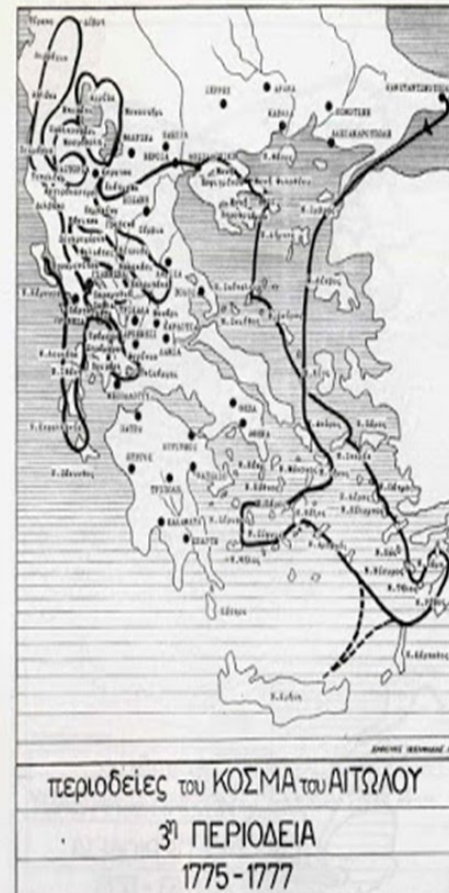
Μερικοί είχανε την καλή τύχη να γυρίσουν πίσω στο μοναστήρι τους· αλλά και πάλιν αφού κάνανε εκεί την αναφορά τους, σύντομα ξαναφεύγανε σε καινούρια αποστολή.

Σε τέτοια μοναστήρια του Πόντου κρατούσαν και κρυπτογραφικούς κώδικες· καταγράφανε σ' αυτούς συνθηματικά την κίνηση των κρυπτοχριστιανών της δικαιοδοσίας ή της περιοχής των...»

Ν. Μηλιώρης «Οι Κρυπτοχριστιανοί»

3. Ιεραπόστολοι → Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός (1714 – 1779)

■ Ίδρυση σχολείων, έμφαση στη χρήση της ελληνικής γλώσσας, ανάπλαση της ελληνικής κοινωνίας, ανανέωση της χρησμολογίας («*το ποθούμενον*»)...

- «... Η αυστηρότης του ήθους, η ευαγγελική απλότης των λόγων και η δύναμις των επιχειρημάτων του επέφερον τοιαύτην μεταβολήν ηθών,

ώστε πολέμιαι οικογένειαι εφάινοντο συμβιούσαι αδελφικώς, ασπαζόμεναι αλλήλας και αιτούμεναι αμοιβαίως συγχώρησιν.

Άνθρωποι διαπράξαντες βαρέα εγκλήματα εφάινοντο κλαίοντες πικρώς τα αμαρτήματα αυτών και πανταχόθεν προσερχόμενοι εις εξομολόγησιν.

Γάμοι διαλελυμένοι από πολλών ετών πάλιν απεκαθίσταντο. ...

Δίκαι κατέπαυσαν. Κλοπιμαία επεστράφησαν.

Υβρεις συνεχωρήθησαν.

Άνθρωποι διεφθαρμένοι ενεδύοντο το μοναχικόν σχήμα και ηκολούθουν τον ιεροκήρυκα

και εν ολίγοις μετεβλήθη η όψις της νήσου και σύμπας ό λαός κατέστη μία οικογένεια.

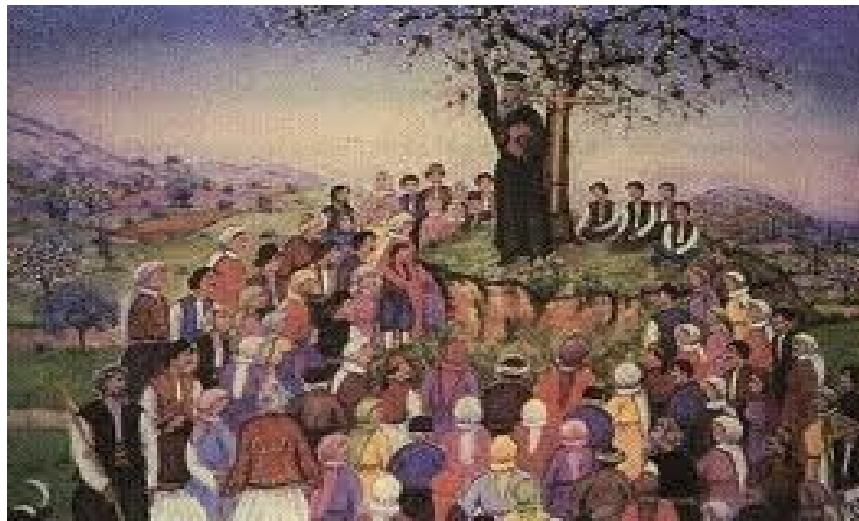
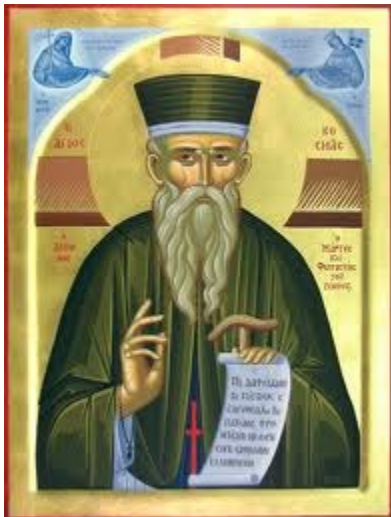
Η μετριοπάθεια αυτή και η ησυχία διήρκεσαν επί τινα χρόνον και αι δίκαι έπαυσαν μετά των ανθρωποκτονιών και των κλοπών».

Ιωάννου Π. Λοβέρδου,
ιστορικού της Κεφαλονιάς

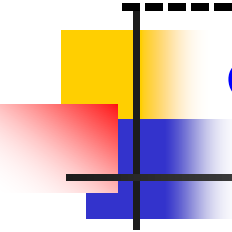
- «Τα κατ' ἐμέ δε και περί ἐμέ φαίνονται πολλά και απίστευτα εις τούς πολλούς και μήτε ἐγώ δύναμαι να τα καταλάβω. Τόσον δε μόνον λέγω σοι διά να δοξάσης τον Κύριον και να χαρής, ότι γίνεται αρκετή μετάνοια εις τούς αδελφούς.

Έως τριάκοντα επαρχίας περιήλθον, δέκα σχολεία Ελληνικά εποίησα, διακόσια διά κοινά γράμματα, του Κυρίου συνεργούντος και τον λόγον μου βεβαιούντος διά τινών επακολουθησάντων σημείων. Πλην, δόξα τω λέγοντι, η γάρ δύναμίς μου εν ασθενεία τελειούται»

(Γράμμα του Κοσμά του Αιτωλού
στον αδελφό του Χρύσανθο
2/3/1779)

► Ήταν τουρκόφιλη η Εκκλησία
και το Οικ. Πατριαρχείο;

α) Υποχρεωτική η διγλωσσία της Εκκλησίας
(όπως και όλων των υποδούλων)
απέναντι στους Τούρκους

β) Η Εκκλησία ήταν υπεύθυνη για την επιβίωση των
υποδούλων

(άφθονα παραδείγματα απείθειας στο Σουλτάνο
είχαν τύχει αιματηρής καταστολής)

γ) Ανάγκη διαχωρισμού ανάμεσα σε συλλογικές
συμπεριφορές και ατομικές παθολογίες,

ανάμεσα στη συμπεριφορά του Πατριάρχη
και σε αυτήν του υπόλοιπου κλήρου

- Η αξιολόγησή τους πρέπει όμως να γίνει

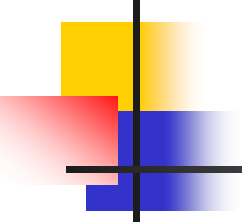
*μέσα στα πλαίσια της απολυταρχικής εκείνης
εποχής,*

*όπου η έννοια των λέξεων «τουρκό**φίλος**»
ή «τουρκο**μάχος**»*

είχε διαφορετική σημασία από τη σημερινή...

- Εξάλλου, κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας,
συνολικά θανατώθηκαν
(με βασανιστήρια ή μη)

12 πατριάρχες, 100 επίσκοποι και 6000 ιερείς...

-
- Οι ιστορικές πηγές (θετικές ή αρνητικές) για το ρόλο της Εκκλησίας κατά την Τουρκοκρατία,
όπως όλες οι πηγές,
θέλουν προσεκτική
αποκρυπτογράφηση και ερμηνεία:

*Ποιος τη γράφει; Πότε τη γράφει;
Που απευθύνεται; Με τι σκοπό τη γράφει;
Ποια είναι η ιδεολογία του;
Πόσο βέβαιος είναι ότι δεν γενικεύει
ειδικές περιπτώσεις;...*

- *Η ιστορική έρευνα βρίσκεται ανάμεσα στην
εξιδανίκευση και στην καταδίκη
των ιστορικών προσώπων και γεγονότων...*